

ZOEM

Steunpunt Gelijkekansenbeleid zoekt in op MAN/VROUW VERSCHILLEN BIJ ZELFSTANDIGEN.

Marjan Van Aerschot, juni 2008

Verantwoording

ZOEM is een artikelenreeks over gelijkekansen thema's waarover binnen het Steunpunt Gelijkekansenbeleid onderzoek wordt verricht: gender, etniciteit en seksuele voorkeur. In de artikels zoemen we in op bepaalde aspecten van gelijke kansen door het bespreken van cijfergegevens uit afgerond onderzoek in Vlaanderen en daarbuiten. We brengen bestaande gegevens samen in een overzichtelijk artikel waarvan de verschillende onderdelen ook apart gelezen kunnen worden. De navigatiemogelijkheden (links) in de mailing en op de website ondersteunen deze doelstelling. ZOEM past in de strategie voor een betere ontsluiting van onderzoeksgegevens over gelijke kansen. De eerste ZOEM van de reeks gaat over holebi's en kwam uit in september 2007. ZOEM nummer twee heeft allochtone vrouwen als onderwerp, de derde ZOEM handelt over alleenstaand ouderschap en gender. In ZOEM 4 bestuderen we de verschillen tussen mannen en vrouwen met een zelfstandige beroep.

Inleiding

Over betaald en onbetaald werk bij mannen en vrouwen is al heel wat gepubliceerd. Meestal echter wordt enkel gesproken over loontrekkenden of over de beroepsbevolking in het algemeen. Dit artikel wil de aandacht vestigen op een groep die meer dan eens vergeten wordt in het discours: de zelfstandigen. Zelfstandigen vormen een aparte groep binnen de groep werkenden omdat zij zich in een bijzondere situatie bevinden. Zelfstandigen zijn hun eigen werkgever en werknemer tegelijk; ze zijn vrij in hun keuzes wat betreft arbeidsduur, arbeidsschema en vakanties, maar dragen daarnaast de verantwoordelijkheid voor hun eigen tewerkstelling en inkomen en die van hun personeel.

Eigen analyses op basis van een dataset van het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (Van Aerschot, 2006b) en ander onderzoek (Geurts, Desein, Stevens en Tratsaert, 2004; Glorieux, 2004; Schoukens, 1999) wezen uit dat zelfstandigen verschillen van werknemers inzake werkkenmerken (arbeidsduur, arbeidsschema) en individuele kenmerken. Zo zouden zelfstandigen in vergelijking met werknemers gemiddeld een hogere leeftijd hebben, meer uren werken en vaker 's avonds, in het weekend en op onregelmatige uren werken. Naast deze verschillen, onderscheidt de groep zelfstandigen zich ook van de groep loontrekkenden door een meer beperkte bescherming via de sociale zekerheid en op arbeidsrechtelijk vlak.

De sociale zekerheid voor zelfstandigen is anders opgebouwd en verschillend gefinancierd dan deze voor werknemers. Over het algemeen kunnen we stellen dat sociale zekerheidsuitkeringen voor pensioenen en ziekte (veel) lager zijn bij zelfstandigen dan bij loontrekkenden (Van Aerschot, 2006c). Arbeidsongevallen en beroepsziekten, bescherming op het werk van zwangere vrouwen, loopbaanonderbreking, tijdskrediet, ouderschapsverlof; allemaal voorbeelden van regelingen die voor werknemers zijn uitgewerkt, maar voor

zelfstandigen niet. Vooral de bescherming op het werk van zwangere vrouwen, de mogelijkheden om tijdelijk te stoppen met werken of minder te werken door het opnemen van tijdskrediet, loopbaanonderbreking of ouderschapsverlof, is wat die vrouwen missen in het zelfstandigenstatuut. Nog steeds maken immers vooral vrouwen gebruik van deze mogelijkheden om hun beroeps- en privé-leven op elkaar af te stemmen (Van Aerschot, 2004) en waarderen zij de regelingen voor zwangere vrouwen en jonge moeders, zoals het recht op minder gevaarlijk werk tijdens de zwangerschap, het recht afwezig te zijn van het werk voor zwangerschapsonderzoeken en het recht op borstvoedingsverlof. De afwezigheid van deze mogelijkheden voor zelfstandigen kan de loopbaankloof tussen mannen en vrouwen in een zelfstandigenstatuut nog vergroten in vergelijking met de kloof bij loontrekkenden.

In wat volgt gaan we daarom eerst na welke verschillen er bestaan tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen op het vlak van betaalde en onbetaalde arbeid. Hiervoor deden we analyses op data van de Panel Studie van Belgische Huishoudens (PSBH) en gebruikten we cijfers van de RSVZ en van het Steunpunt WAV. Waar mogelijk vergelijken we de resultaten met bevindingen uit ander onderzoek. Daarna bespreken we de situatie van de meewerkende echtgenoten.

Het was niet makkelijk om een dataset te vinden die voldoende zelfstandigen bevat en die bovendien representatief is voor Vlaanderen. Veel datasets bevatten ofwel te weinig zelfstandigen om geldige uitspraken te kunnen doen, ofwel te weinig informatie over de zelfstandigen. Voor de analyses in dit artikel gebruikten we de data van de Vlaamse respondenten van golf 11 van de PSBH. De aantallen in de tabellen zijn steeds gewogen gemiddelden. Dit laat ons toe uitspraken te doen over de vrouwelijke en mannelijke zelfstandigen in Vlaanderen. Omdat het telkens om kleine aantallen gaat, waren we zeer voorzichtig bij de interpretatie van de gegevens en het veralgemenen van de resultaten. De PSBH-data zijn in België de meest betrouwbare en uitgebreide bron om uitspraken te doen over zelfstandigen. Andere datasets met gelijkaardige informatie bevatten meestal nog minder respondenten met een zelfstandigenstatuut of zijn minder representatief.

Voor bepaalde informatie die we nodig hebben, is de PSBH minder geschikt. Zo stelden we vast dat er geen informatie beschikbaar is over het arbeidsschema (weekendwerk, avondwerk, onregelmatige uren) van zelfstandigen. Deze informatie vonden we wel terug in andere bronnen, die in de betreffende paragraaf worden aangehaald.

1. Evolutie van het aantal en aandeel mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen

We bekijken eerst de verdeling van zelfstandigen in de bevolking. Dit doen we op basis van administratieve gegevens van het Datawarehouse. Omdat deze gegevens geen enquêtegegevens zijn, maar een neerslag van de reële bevolking, kunnen we door vergelijking nagaan of de PSBH die we verder in dit document gebruiken, wel overeenkomen met wat we in de reële bevolking zien. In tabel 1 kunnen we zien dat er in 2002 in Vlaanderen 232.461 mannelijke en 102.904 vrouwelijke zelfstandigen zijn, wat neerkomt op een aandeel van ongeveer een derde vrouwen en twee derde mannen bij de zelfstandigen. De cijfers geven aan dat in 2002 ongeveer 17,8% van de werkende mannen in Vlaanderen een beroep als zelfstandige heeft, tegenover 10,4% van de werkende vrouwen in Vlaanderen. Als we op basis van dezelfde data voor Vlaanderen de werkende bevolking in zijn geheel aanschouwen, zien we dat 4,5% van de werkenden een vrouwelijke zelfstandige is; 10,1% van de werkenden

is een mannelijke zelfstandige. Mannen kiezen dus vaker dan vrouwen voor een beroep als zelfstandige.

Tabel 1. Aantal en aandeel mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen en loontrekkenden, Vlaanderen, 2002.

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Aandeel vrouwen
Zelfstandigen	232.461	102.904	335.365	30,68%
Aandeel tov werkende mannen / vrouwen)	17,76%	10,39%		
Aandeel tov de werkenden	10,11%	5,24%		
Loontrekkenden	1.076.198	887.954	1.964.152	45,21%
Totaal	1.308.659	990.858	2.299.517	43,09%

Bron: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, 2006 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

De verdeling van de Vlaamse vrouwelijke en mannelijke zelfstandigen in de PSBH dataset wijkt licht af van de verdeling binnen de populatie. Bij de zelfstandigen in de PSBH-data bedraagt het aandeel vrouwen 37%, het aandeel mannen 63%.

Het aandeel van vrouwen bij de zelfstandigen in België, is de afgelopen 25 jaar blijven stijgen. In 1979 bedroeg het aandeel vrouwen nog 25%, in 2004 is dit opgelopen tot 34% (RSVZ, 2006).

De kloof tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen is groter bij zelfstandigen met personeel dan bij zelfstandigen zonder personeel (Geurts e.a., 2004). Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat zelfstandigen met personeel minder vrijheid hebben in het bepalen van hun werkuren dan zelfstandigen die geen rekening moeten houden met personeel. Veel vrouwen kiezen immers voor het statuut als zelfstandige om hun beroep beter te kunnen combineren met hun privé-leven en hun werkuren zelf te kiezen (Van Aerschoot, 2006a).

2. De leeftijd van mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen

Uit de analyse van de PSBH-data blijkt dat de gemiddelde leeftijd van mannen met een beroep als zelfstandige 43 jaar is, vrouwelijke zelfstandigen zijn gemiddeld 40 jaar oud. Vrouwelijke zelfstandigen zijn gemiddeld dus iets jonger dan mannelijke zelfstandigen ($p \leq 0,05$). Werkende vrouwen hebben gemiddeld een jongere leeftijd dan werkende mannen, dit geldt zowel voor loontrekkenden als zelfstandigen (Geurts e.a., 2004). Als we kijken naar de verdeling over de leeftijdscategorieën, zien we dat vrouwen sterk ondervertegenwoordigd zijn in de categorie vanaf 50 jaar. In de jongste leeftijdscategorie (tot 30 jaar) zijn vrouwen relatief oververtegenwoordigd; er zijn nog steeds meer mannen in deze categorie, maar de kloof is hier veel kleiner. Het verschil in man/vrouw verdeling tussen de jongere en oudere groep zelfstandigen is te verklaren door het feit dat meer vrouwen dan mannen vanaf hun dertigste levensjaar uitstromen uit het zelfstandigenstatuut (of minder vrouwen instappen). Dit noemen we een leeftijdseffect: over het algemeen stoppen meer vrouwen dan mannen met werken in de middelste leeftijdscategorie, voornamelijk omdat vanaf die leeftijd vaak een gezin wordt uitgebouwd en vrouwen nog steeds meer verantwoordelijkheid opnemen in het huishouden. Anderzijds speelt ook een generatie-effect een rol: bij de jongere generaties werken er relatief meer vrouwen dan bij de oudere generatie terwijl het verschil bij mannen

veel kleiner is. Dit resulteert in een grotere man/vrouw kloof bij oudere generaties in vergelijking met jongere generaties. Deze twee trends komen ook in de cijfers betreffende de zelfstandigen naar boven. Slechts vijf procent van de vrouwelijke zelfstandigen is ouder dan 50 jaar, tegenover achttien procent van de mannelijke zelfstandigen.

Tabel 2. Verdeling van het aandeel zelfstandigen naar geslacht en leeftijd, Vlaanderen, 2002.

		Leeftijd				Totaal
		16 ≤ 30	30 ≤ 40	40 ≤ 50	> 50	
Man	N	12,8	43,0	33,4	36,6	125,8
	%	6,43	21,50	16,74	18,31	62,98
	aandeel m/v	52,44	65,46	53,40	77,78	
	rij%	10,21	34,14	26,58	29,07	
Vrouw	N	11,6	22,7	29,2	10,4	74,0
	%	5,83	11,34	14,61	5,23	37,02
	aandeel v/m	47,56	34,54	46,60	22,22	
	rij%	15,75	30,65	39,48	14,13	
Totaal	N	24,5	65,6	62,6	47,0	199,7
	%	12,26	32,85	31,36	23,54	100,00

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

Vrouwen zijn ook relatief oververtegenwoordigd in de klasse van 40 tot 50 jaar. Opvallend is dat we in die klasse meer vrouwen tegenkomen dan in de klasse van 30 tot 40 jaar, de periode in het leven die ook wel het spitsuur van de levensloop wordt genoemd, omdat veel mensen dan druk bezig zijn met de combinatie van een jong gezin en een (jonge) carrière. Het is een periode waarin veel vrouwen een stapje terug doen in hun arbeidsloopbaan om voor hun jonge kinderen te zorgen.

3. Soorten zelfstandigen naar geslacht

We gingen ook na of het aandeel vrouwen verschilt in de verschillende soorten beroepen als zelfstandige. Er blijkt inderdaad een verband te zijn tussen geslacht en type zelfstandige ($p \leq 0,05$). Bij elk type van zelfstandigen is er een overwicht van mannen. De meeste zelfstandigen zijn kleine zelfstandigen (beperkt aantal werknemers en omzet kleiner dan 2.000.000 euro per jaar); hier vinden we ook de meeste vrouwen terug en is de kloof tussen mannen en vrouwen het kleinst. Ook bij de zelfstandigen met een vrij beroep zien we relatief veel vrouwen; de man/vrouw verhouding bedraagt er 62/38. Bij mannen zien we bijna evenveel landbouwers (en andere zelfstandigen) als zelfstandigen met een vrij beroep en slechts iets minder groothandelaars en ondernemingsleiders. Er zijn echter zeer weinig vrouwelijke groothandelaars en ondernemingsleiders in de PSBH dataset, ook vrouwelijke landbouwers (en andere zelfstandigen) vinden we nauwelijks terug. We legden hierboven al uit dat de kloof tussen mannen en vrouwen bij zelfstandigen met personeel groter is dan bij zelfstandigen zonder personeel. Over het algemeen hebben kleine zelfstandigen en zelfstandigen met een vrij beroep minder personeel in dienst dan groothandelaars en ondernemingsleiders. We kunnen de tabel ondanks de lage aantallen daarom ook zo interpreteren: vrouwen hebben minder vaak dan mannen een beroep als ondernemingsleider / groothandelaar.

Tabel 3. Aandeel zelfstandigen naar type en geslacht, Vlaanderen, 2002.

		Kleine zelfstandige	Landbouwers e.a.	Vrije beroepen	Groothandelaars en ondernemingsleiders	Totaal
Man	N	68	20	21	16	125
	%	34,29	10,01	10,58	8,30	63,18
	aandeel m/v	56,67	76,43	61,95	89,11	
	rij %	54,27	15,84	16,75	13,14	
Vrouw	N	52	6	13	2	73
	%	26,22	3,09	6,50	1,01	36,82
	aandeel v/m	43,33	23,57	38,05	10,89	
	rij %	71,20	8,38	17,66	2,76	
Totaal	N	120	26	34	18	198
	%	60,50	13,10	17,09	9,32	100,00

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

4. Inkomensongelijkheid

We wilden graag de inkomsten van mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen vergelijken, maar in de PSBH-dataset waren er voor deze variabele teveel missings om nog uitspraken te kunnen doen. Als alternatief gingen we daarom na of er een verschil was tussen de sociale zekerheidsbijdragen voor pensioenen die vrouwelijke zelfstandigen betalen in vergelijking met deze die mannen betalen. Aangezien deze bijdragen worden berekend op basis van het officiële inkomen van een zelfstandige, zijn ze een goede indicatie voor het uiteindelijke inkomen.

Tabel 4. Betaalde sociale zekerheidsbijdragen voor pensioenen (kwartaal) in Belgische frank naar geslacht, Vlaanderen, 2002.

		Bedrag (BEF)			
		0 ≤ 20000	20000 ≤ 40000	> 40000	Totaal
Man	N	24,8	24,1	22,6	71,4
	%	24,11	23,46	21,99	69,56
	aandeel m/v	61,86	66,55	85,35	
	rij %	34,66	33,73	31,61	
Vrouw	N	15,3	12,1	3,9	31,3
	%	14,87	11,79	3,77	30,44
	aandeel v/m	38,14	33,45	14,65	
	rij %	48,85	38,75	12,40	
Totaal	N	40,0	36,2	26,5	102,7
	%	38,98	35,26	25,76	100,00

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

Gemiddeld betaalden de mannelijke zelfstandigen in de dataset 40.000 Belgische frank per kwartaal aan sociale zekerheidsbijdragen voor pensioenen, tegenover 26.072 Belgische frank

bij de vrouwelijke zelfstandigen. Omgerekend naar euro gaat het over ongeveer 991 euro bij de mannen en 646 euro bij de vrouwen. Deze verschillen zijn significant ($p \leq 0,05$). Als we naar tabel 4 kijken, zien we dat vrouwen zich vooral (49%) in de eerste categorie situeren (tot 20000 frank of 500 euro per kwartaal) en in de daarna (39%) tweede categorie (tot 40000 frank of 1000 euro). In de hoogste categorie (vanaf 1000 euro) vinden we bijna geen enkele vrouw terug. De mannelijke zelfstandigen spreiden zich evenredig over de drie categorieën van sociale zekerheidsbijdragen. Mannelijke zelfstandigen betalen dus gemiddeld hogere bijdragen dan vrouwelijke zelfstandigen en verdienen overeenkomstig ook meer. In de hoogste bijdrageklasse die we definieerden, en dus bij de hogere inkomens, vinden we nauwelijks vrouwen terug.

5. De werkuren en het werkschema

De loopbaankloof uit zich ook in de mate waarin mannen en vrouwen vol- of deeltijds werken. In het algemeen besteden vrouwen minder uren per week aan betaald werk dan mannen (Glorieux e.a., 2004), maar geldt dit ook voor vrouwelijke en mannelijke zelfstandigen? Uit de analyse blijkt dat er inderdaad een verband is tussen het man of vrouw zijn en het aantal uren betaald werken per week ($p \leq 0,05$). In de eerste categorie (minder dan 30 uur per week) vinden we slechts vijf procent van de mannelijke zelfstandigen terug. De vrouwelijke zelfstandigen werken veel vaker deeltijds: bijna een kwart van hen werkt minder dan dertig uur per week. Het is de enige categorie waar de vrouwen in de meerderheid zijn. Hetzelfde patroon zien we bij loontrekkenden (Glorieux e.a., 2004). Ook in de categorie van de grotere deeltijdbanen en voltijdse banen (30 tot 40 uur per week) zijn vrouwelijke zelfstandigen (19%) relatief oververtegenwoordigd ten opzichte van de mannelijke zelfstandigen (14%). Het is niet zo dat we steeds minder vrouwelijke zelfstandigen zien naarmate het aantal uren toeneemt. Integendeel, de categorie van meer dan zeventig uur per week werken, is de categorie waarin vrouwelijke zelfstandigen het meest voorkomen: 29% van de vrouwelijke zelfstandigen werkt meer dan 70 uur per week, tegenover 33% van de mannelijke zelfstandigen. In deze categorie komt de man/vrouw verdeling het best overeen met deze in de populatie. Voor de mannelijke zelfstandigen kunnen we stellen dat naarmate het aantal uren per week stijgt, we steeds meer mannen terugvinden in de respectieve categorieën.

Gemiddeld werken mannelijke zelfstandigen 58 uur per week, vrouwelijke zelfstandigen 51 uur per week. Deze verschillen zijn significant ($p \leq 0,05$). Dit is iets meer dan in de studie van TOR (Glorieux e.a., 2004), waaruit bleek dat zelfstandigen zeggen dat ze gemiddeld 55 uur per week werken (antwoord op enquêtevraag) maar effectief gemiddeld 47 uur per week werken (volgens de registratie van hun werkuren). Voltijds werkende mannelijke zelfstandigen werken volgens dit onderzoek effectief gemiddeld 54 uur, voltijds werkende vrouwelijke zelfstandigen werken gemiddeld 42 uur en een half per week. Deeltijds werkende vrouwelijke zelfstandigen zouden gemiddeld bijna negentien uur per week effectief werken. Uit het Genderzakboekje *Vrouwelijk Ondernemen* (Geurts e.a., 2004) leren we dat vrouwelijke zelfstandigen zonder personeel gemiddeld 44 uur per week werken, tegenover 56 uur per week indien ze wel personeel in dienst hebben. Bij mannen is dit respectievelijk 56 en 60 uur per week. Vrouwen besteden dus minder uren per week aan betaald werk dan mannen, ook bij de zelfstandigen.

Uit het Genderzakboekje *Vrouwelijk Ondernemen* (Geurts e.a., 2004) blijkt ook dat zelfstandigen vaker in het weekend en 's avonds werken dan loontrekkenden. Iets meer dan de

helft van de vrouwelijke zelfstandigen werkt af en toe na 19u 's avonds, ten opzichte van een derde van de mannelijke zelfstandigen. Ongeveer 16% van de vrouwelijke en 19% van de mannelijke zelfstandigen werkt elke dag na 19u 's avonds. Wat weekendwerk betreft, zien we weinig verschillen tussen de mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen: respectievelijk 75% en 73% van hen werkt regelmatig op zaterdag en respectievelijk 40% en 39% regelmatig op zondag. Vrouwelijke zelfstandigen werken zelfs meer dan mannelijke zelfstandigen op elke zaterdag (42% en 36%) of op elke zondag (18% en 16%).

Tabel 5. Mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen naar aantal uren werken per week, Vlaanderen, 2002.

		Aantal uren werken per week					Totaal
		0 ≤ 30	30 ≤ 40	40 ≤ 50	50 ≤ 60	> 60	
Man	N	5,3	17,8	26,4	32,8	40,8	123,1
	%	2,69	9,06	13,47	16,69	20,79	62,70
	aandeel m/v	23,24	56,34	77,70	71,24	65,81	
	rij %	4,28	14,45	21,49	26,62	33,16	
Vrouw	N	17,4	13,8	7,6	13,2	21,2	73,2
	%	8,87	7,02	3,87	6,74	10,80	37,30
	aandeel v/m	76,76	43,66	22,30	28,76	34,19	
	rij %	23,79	18,82	10,37	18,06	28,96	
Totaal	N	22,7	31,6	34,0	46,0	62,0	196,3
	%	11,56	16,08	17,34	23,43	31,59	100,00

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

6. Onbetaalde arbeid

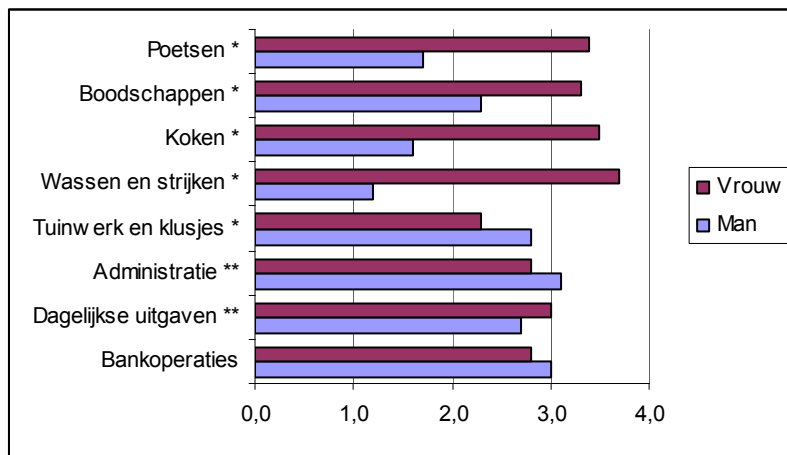
De mate waarin men verantwoordelijk is voor de huishoudelijke taken heeft een invloed op de keuzes die mensen maken in verband met hun arbeidsparticipatie en is dus van invloed op de loopbaankloof tussen mannen en vrouwen. Daarom gaan we na in hoeverre mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen tijd besteden aan huishoudelijke taken en kindercare.

Gemiddeld vangen vrouwelijke zelfstandigen onbetaald 20 uur per week kinderen op (al dan niet hun eigen kinderen), tegenover drie uur per week bij mannelijke zelfstandigen. Deze gemiddelden werden berekend over alle zelfstandigen, ook deze die geen kinderen opvangen. Als we enkel kijken naar de zelfstandigen die effectief onbetaald kinderen opvangen, dan zien we dat vrouwen dit gemiddeld 37 uur per week doen, mannen 17 uur per week. Vrouwelijke zelfstandigen vangen vaker onbetaald kinderen op en besteden hier ook meer tijd aan dan mannelijke zelfstandigen ($p \leq 0,05$).

Om de verschillen in verantwoordelijkheden van mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen in het huishouden na te gaan, berekenden we de gemiddelde score op een schaal van 1 tot 4 (nooit - zelden - dikwijls - altijd) van de mate waarin men instaat voor poetsen en schoonmaken, boodschappen doen, dagelijks koken, wassen en strijken, tuinwerk en kleine klusjes, administratie, het beheer van de dagelijkse uitgaven en het regelen van bankoperaties.

Voor het poetsen en schoonmaken hebben mannelijke zelfstandigen een gemiddelde score van 1,7, tegenover 3,4 bij de vrouwelijke zelfstandigen. Vrouwelijke zelfstandigen staan vaker in voor het poetsen en schoonmaken dan mannelijke zelfstandigen. Ook boodschappen doen gebeurt significant vaker door vrouwelijke dan door mannelijke zelfstandigen, al zijn de verschillen hier kleiner. Het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen is erg groot wat het dagelijks koken betreft: de vrouwen hebben een gemiddelde score van 3,5, tegenover een magere 1,6 bij de mannen. Vrouwelijke zelfstandigen koken dus dikwijls tot altijd de dagelijkse warme maaltijd, mannelijke zelfstandigen zelden tot nooit. Maar de grootste kloof zien we bij het wassen en strijken: mannelijke zelfstandigen doen ook dit gemiddeld vrijwel nooit (1,2), vrouwelijke zelfstandigen gemiddeld bijna altijd (3,7).

Grafiek 1. Gemiddelde score van mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen van de mate waarin men voor huishoudelijke taken instaat, Vlaanderen, 2002.

* $\alpha < 0,05$

** $\alpha < 0,05$

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

Werken in de tuin en kleine klusjes doen is blijkbaar meer een mannentaak: mannen met een beroep als zelfstandigen halen hiervoor gemiddeld een score van 2,8, vrouwelijke zelfstandigen 2,3. Ook voor de administratie halen mannelijke zelfstandigen een iets hogere score dan vrouwelijke zelfstandigen, maar het verschil is slechts weinig significant ($p \leq 0,10$). Op eenzelfde significantieniveau kunnen we stellen dat vrouwelijke zelfstandigen iets vaker instaan voor het beheer van de dagelijkse uitgaven. Dit heeft misschien te maken met het feit dat de vrouwen ook iets vaker boodschappen doen. De verschillen voor het regelen van bankoperaties zijn niet significant.

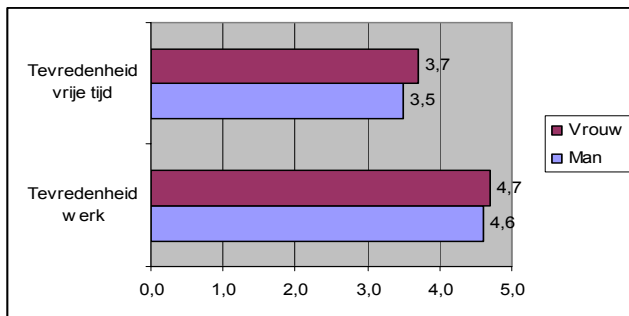
We kunnen dus besluiten dat vrouwelijke zelfstandigen het vaakst instaan voor bijna alle huishoudelijke taken inclusief kinderopvang, behalve voor het werk in de tuin en in mindere mate de administratie. Ook bij loontrekkenden zien we dat vrouwen vaker instaan voor meer huishoudelijke taken dan mannen (Glorieux e.a., 2004).

7. Tevredenheid met werk en vrije tijd

Ten slotte gingen we na in hoeverre de mannen en vrouwen tevreden zijn met hun situatie, zowel wat hun werk betreft, als hun vrije tijd. We berekenden de gemiddelde score op een schaal van 1 tot 6 (helemaal ontevreden tot helemaal tevreden). De gemiddelden bleken niet significant te verschillen van elkaar. Mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen hebben beide

een gemiddelde score van ongeveer 4,6 voor de tevredenheid over het werk en rond de 3,6 voor de tevredenheid over hun vrije tijd. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke zelfstandigen zijn dus eerder tevreden over hun werk en iets minder tevreden over hun vrije tijd.

Grafiek 2. Gemiddelde score van mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen van de mate waarin men tevreden is met het werk en de vrije tijd, Vlaanderen, 2002.

Bron: PSBH, 2002 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

8. De medewerkende echtgeno(o)t(e)

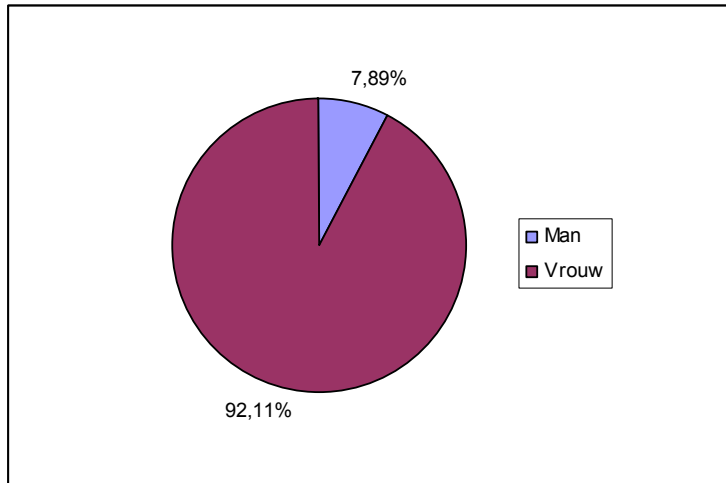
In België bestaat er een apart statuut voor de echtgeno(o)t(e) van een zelfstandige die zelf geen beroepsstatuut heeft, meehelpt in de zaak van zijn of haar partner en hiervoor geen apart loon ontvangt. Het is het statuut van de medewerkende echtgeno(o)t(e), dat de laatste jaren grondige wijzigingen onderging. Het preciaire arbeidsstatuut was tot voor kort eerder een non-statuuut, door het gebrek aan bescherming via de sociale zekerheid. Vanaf 1 januari 2003 kwam daar verandering in: medewerkende echtgenoten werden vanaf die dag verplicht ingeschreven in het mini-statuuut dat bescherming bood in geval van invaliditeit, arbeidsongeschiktheid en bij moederschap (voor de moederschapsrust) (RSVZ, 2006). Vanaf 1 juli 2005 is het maxi-statuuut verplicht voor de medewerkende echtgenoten. Bovenop de sociale bescherming van het mini-statuuut, opent het maxi-statuuut ook rechten inzake pensioenen, gezinsbijslagen en gezondheidszorg (RSVZ, 2006). Enkel medewerkende echtgenoten die geboren zijn vóór 1956 zijn alleen verplicht zich te verzekeren onder het mini-statuuut, omdat zij niet meer aan een voldoende aantal bijdragen kunnen komen om een minimumpensioen te ontvangen. De bijdragen worden berekend op basis van het deel van het inkomen van de zelfstandige dat aan de medewerkende echtgeno(o)t(e) wordt toegekend, waardoor deze eigen pensioenrechten opbouwt. Er werd een garantie ingebouwd om ervoor te zorgen dat de pensioenen die het gezin van de zelfstandige later zal ontvangen niet lager mag zijn dan het gezinspensioen waar ze in de oude regeling recht op hadden.

Het statuut van de medewerkende echtgeno(o)t(e) is voornamelijk een vrouwenzaak. In grafiek 3 zien we dat slechts in 8% van de gevallen de medewerkende echtgenoot een man is; 92% van de medewerkende echtgenoten is een vrouw. Eind 2004 onderschreven in Vlaanderen 33.284 medewerkende echtgenoten het mini-statuuut, 5.923 personen kozen voor het maxi-statuuut (RSVZ website).

Ondanks de vele aanpassingen blijft het statuut van de medewerkende echtgenoten precair. Ze werken nog steeds 'mee' in een zaak die niet van hen is, waardoor ze bij voorbeeld bij echtscheiding ook geen rechten kunnen laten gelden wat hun tewerkstelling en inkomen

betreft. Uit de echt gescheiden medewerkende echtgenoten zijn in de meeste gevallen hun werk kwijt en zien de investering van jaren werken verloren gaan. Hoewel zij vaak de zaak mee hebben opgebouwd, kunnen ze wettelijk gezien geen aanspraak maken op een deel van de aandelen of de winst. Deze zaken kunnen enkel via een huwelijkscontract worden geregeld.

Grafiek 3. Aandeel vrouwelijke en mannelijke meewerkende echtgenoten, Vlaanderen, 31 december 2004

Bron: RSVZ, 2006b en Geurts e.a., 2004 (Bewerking Steunpunt Gelijkekansenbeleid)

9. Algemene conclusies

In dit artikel brachten we de loopbaankloof tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen in kaart en belichtten we ook even de situatie van de medewerkende echtgenoten.

Mannen kiezen vaker voor een beroep als zelfstandige dan vrouwen, maar de kloof wordt stilaan kleiner. In 2004 was een derde van de zelfstandigen een vrouw. Bij zelfstandigen met personeel is deze kloof groter dan bij zelfstandigen zonder personeel. Vrouwelijke zelfstandigen zijn gemiddeld iets jonger dan mannelijke zelfstandigen; ze stoppen vroeger met werken en werken ook minder als zelfstandige tussen hun dertigste en veertigste levensjaar, de periode waarin veel vrouwen hun jonge gezin proberen te combineren met hun werk.

De meeste zelfstandigen zijn kleine zelfstandigen. Ook vrouwelijke zelfstandigen vinden we het vaakst in deze categorie terug; de man/vrouw kloof is in deze beroepscategorie het kleinst. Vrouwen oefenen ook relatief vaak een vrij beroep uit, maar zijn minder vaak groothandelaar of ondernemingsleider dan mannen.

De mannelijke zelfstandigen verdienen meer dan de vrouwelijke zelfstandigen en betalen dus ook gemiddeld een hogere sociale zekerheidsbijdrage voor pensioenen. In de hoogste bijdragenklasse, en dus ook in de hogere inkomenscategorieën, vinden we nauwelijks vrouwen terug. Dit hangt zowel samen met het soort van zelfstandigenberoep dat ze uitoefenen, als met het aantal uren dat ze gemiddeld per week werken. Vrouwen met een zelfstandigenstatuut werken minder uren per week dan mannen met een zelfstandigenstatuut, een trend die we ook bij de loontrekkenden zien. Een kwart van de vrouwelijke zelfstandigen werkt minder dan dertig uur per week.

Ongeveer vier op tien vrouwelijke zelfstandigen werkt elke zaterdag en bijna twee op tien elke zondag. Dit is iets vaker dan de mannelijke zelfstandigen. De helft van de vrouwelijke zelfstandigen werkt af en toe 's avonds, bij mannen met een beroep als zelfstandige is dit een derde.

Vrouwelijke zelfstandigen vangen vaker onbetaald kinderen op en besteden hier ook meer tijd aan dan mannelijke zelfstandigen. Ook voor de meeste huishoudelijke taken staan de vrouwelijke zelfstandigen het vaakst in. Enkel werken in de tuin, kleine klusjes en in mindere mate de administratie worden vaker door mannelijke zelfstandigen gedaan. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke zelfstandigen zijn eerder tevreden over hun werk en iets minder tevreden over hun vrije tijd.

Medewerkende echtgenoten genieten sinds kort van een betere bescherming via de sociale zekerheid dan vroeger. Toch blijft hun statuut precair, aangezien ze wettelijk geen rechten kunnen laten gelden op een deel van de zaak bij echtscheiding.

Bibliografie

Geurts, K., Desein, B., Stevens, E. en Tratsaert, K. (2004) *Genderzakboekje Vrouwelijk Ondernemen*. Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap ESF-Agentschap, Administratie werkgelegenheid.

Glorieux, I., Minnen, J. en Van Thielen, L. (2004). *Moeder, wanneer werken wij? Arbeidsmarktconclusies uit het Vlaams tijdsbestedingsonderzoek 1988-1999*. Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming; VIONA Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek.

PSBH (2002) *Panel Studie Belgische Huishoudens*. Universiteit Antwerpen, Université de Liège.

RSVZ (2006a) *Het sociaal statuut der zelfstandigen. Meewerkende echtgenoten*. Brussel: RSVZ.

RSVZ (2006b) *Statistieken. Meewerkende echtgenoten*. Website.
<http://www.rsvz.be/nl/tools/statistics/spouse.htm>

Schoukens, P. (1999). *De sociale zekerheid van de zelfstandige en het Europese Gemeenschapsrecht: de impact van het vrije verkeer van zelfstandigen*. Deel I. Leuven: K.U.Leuven.

Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (2006) *Tabel Aantal zelfstandigen en loontrekkenden naar gezinspositie en geslacht (16-64 jaar) (Vlaams Gewest; 2002)*. Op basis van Datawarehouse ASB bij de KSZ, basistoepassing 11. (cijfers op maat aangeleverd)

Van Aerschot, M. (2004). *De combinatie van levenssferen doorheen de levensloop: literatuurstudie*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid UA / LUC.

Van Aerschot, M. (2006a) *Roze wolk en zwarte sneeuw: moederschapsrust bij zelfstandigen*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt.

Van Aerschot, M. (2006b) *De socio-economische situatie van zelfstandigen*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt. (intern document)

Van Aerschot, M. (2006c) *Combination of formal work and private life. The special situation of self-employed women and maternity leave in Flanders, Belgium*. Paper voor de Second International Women's Studies Conference Breaking the Glass Ceiling, Famagusta, 26-28 april 2006, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt.